Archive of SID

بررسی کنش دراماتیک و انتقال جوهره‌ی درونی نمایش در پوسترهای تئاتر میشل باتوری با رویکرد نشانه‌شناسانه

سام ایزدی خالق‌آبادی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۵/۱۴
تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۰۸/۲۹

www.SID.ir

Archive of SID

بررسی کنش دراماتیک و انتقال جوهره‌ی درونی نمایش در پوسترهای تئاتر میشل باتوری با رویکرد نشانه‌شناسانه

سام ایزدی‌خالق‌آبادی
کارشناس ارشد کارگردانی، دانشکده‌ی سینما تئاتر، دانشگاه هنر

www.SID.ir

Archive of SID

چکیده

در این تحقیق که به روش توصیفی ـ تحلیلی انجام گرفته، پوسترهای تئاتر طراحی‌شده توسط میشل باتوری، طراح لهستانی، به‌عنوان یک متن که از لایه‌های مختلف تشکیل شده است، براساس نظریات نشانه‌شناسی لایه‌ای موردبررسی قرارگرفته‌است و سعی‌شده کنش دراماتیک و انتقال جوهره نمایش در آن‌ها مورد شناخت قرار گیرد. با تکیه بر نشانه‌شناسی لایه‌ای می‌توان کلیه لایه‌های متفاوت پدیدآورنده‌ی یک متن چندرسانه‌ای را در تعامل با یکدیگر و در نظام شبکه‌ای که تولید و دریافت متن را ممکن کرده است، بررسی‌کرد. میشل باتوری ازجمله طراحان گرافیکی است که آثارش را به خاطر قدرت زیاد در انتقال مفاهیم و طراحی‌های دراماتیک می‌شناسند.

کنش دراماتیک و انتقال جوهره‌ی درونی نمایش از راه‌های مختلفی ممکن است که عنصر مشترک همه‌ی آن‌ها «دلالت یک دال تصویری در پوستر، به یک مدلول دراماتیک در اجرای تئاتری» است. انتقال اطلاعات مربوط به اجرا از طریق پوستر به مخاطب، حس کنجکاوی را در وی تشدید کرده و مخاطب را مشتاق می‌کند تا از دیگر عناصر و جزئیات اجرا نیز سردربیاورد و این امر می‌تواند اهمیت شایانی در رونق هنر تئاتر داشته‌باشد. فرضیه این پژوهش این است که از طریق شناخت تم و موضوع آثار نمایشی، می‌توان پوسترهایی برای آن‌ها تولید کرد که با ایجاد کنش دراماتیک، تم و موضوع را به مخاطب منتقل کنند. چنین فرآیندی می‌تواند در جذب مخاطب بیشتر تاثیرگذار باشد. سؤال اصلی این پژوهش این است: ایجاد کنش دراماتیک و انتقال تم و مفهوم اجرا در پوسترهای تئاتر از چه طریق امکان‌پذیر است؟ و هنرمندان گرافیست از چه طریقَ می‌توانند پوسترهایی مناسب آثار نمایشی خلق کنند؟

واژگان کلیدی: پوستر تئاتر، میشل باتوری، نشانه‌شناسی، بینامتنی، کنش‌دراماتیک

www.SID.ir

Archive of SID

درآمد

اگر پوستر، پرده‌ی نخست اجرای تئاتری نباشد، پیش‌پرده‌ی مهمی است. پوستر تئاتر تنها یک تبلیغ، یک آدرس و... نیست. اولین اطلاعات اجرای تئاتر از طریق پوستر به مخاطب می‌رسد. پوستر ما را به تئاتر دعوت می‌کند و به ما می‌گوید به دیدن چه نوع تئاتری می‌رویم. اطلاعات بسیاری در اجراهای تئاتر وجوددارد که می‌تواند از طریق کنش دراماتیک در پوستر به مخاطب انتقال یابد. کنش دراماتیک، مجموعه حوادثی است که با هم طرح داستان را تشکیل می‌دهند و کارکرد اصلی‌شان آشکارکردن شخصیت و طرح نمایش است. این تعریف دو موضوع را شفاف می‌کند: یکی اینکه حوزه‌ی وجود کنش دراماتیک از حوزه متن و اجرای دراماتیک فراتر می‌رود و دوم اینکه انتقال ایده (انگاره)، طرح و تم از طریق آن امکان‌پذیر است.

جست‌وجوی درام و کنش دراماتیک در هنرهای دوبعدی مانند پوستر از طریق خوانش‌های متفاوت و بینامتنی امکان‌پذیر است. وجه متفاوت وجود کنش دراماتیک در پوستر تئاتر این است که برخی طراحان گرافیک توانسته‌اند از طریق کنش دراماتیک در پوستر، مضمون (تم) و یا جوهره‌ی اصلی و درونی اثر نمایشی را به مخاطب انتقال دهند. *میشل باتوری*[1] یکی از مطرح‌ترین طراحان پوستر مکتب لهستان است که در فرانسه فعالیت دارد. پوسترهای باتوری حاوی ایده‌های جذابی هستند که باعث محبوبیت آثارش در بین اهالی تئاتر شده است. در این مقاله با فرضیه امکان تحقق انتقال تم و موضوع (جوهره درونی) نمایش به تماشاگر از طریق پوستر، به بررسی این مسئله پرداخته خواهد شد که میشل باتوری چگونه تم و موضوع آثار تئاتری را در پوسترهایش از طریق ایجاد کنش دراماتیک در آن‌ها به بیننده منتقل می‌کند و پس از آن به پاسخ این پرسش پرداخته خواهد شد که ایجاد کنش دراماتیک و انتقال تم و مفهوم اجرا در پوسترهای تئاتر از چه طریق امکان‌پذیر است؟ و هنرمندان گرافیست از چه طریقَ می‌توانند پوسترهایی مناسب آثار نمایشی خلق کنند؟ فرضیه این پژوهش این است که هنرمندان گرافیست با قراردادن دال‌های دراماتیک متناسب با تم، موضوع و داستانِ نمایش در پوسترهای خود، می‌توانند جوهره درونی اثر را به مخاطب انتقال دهند. البته در اَینجا منظور انتقال تمام و کمال و بدون نقص درونیات اجرا نیست، بلکه بیشتر منظور ایجاد نوعی جذابیت دراماتیک مناسب با این‌گونه پوستر است که می‌تواند میان پوسترهای تئاتر با دیگر گرافیک‌های تبلیغاتی تمایز ایجاد کند.

پژوهش حاضر که از نوع تحقیقات کیفی به شمار می‌آید، به روش توصیفی ـ تحلیلی انجام‌گرفته است. در این فرآیند ابتدا تمام اطلاعات و داده‌ها به روش کتابخانه‌ای با استفاده از معتبرترین منابع داخلی و خارجی اعم از کتاب، مقاله و رسالات دانشگاهی جمع‌آوری شده‌اند و سپس با استدلال‌های قیاسی و استقرایی مورد تحلیل قرارگرفته‌اند.

پیشینه تحقیق

از همان زمانی که اندیشه درباره شیوه‌های تأثیرگذاری درام آغاز شد، چگونگی تحقق تأثیرهای درام به شیوه‌های عملی نیز مدنظر قرارگرفت: از پوئتیک ارسطو تا مباحث نشانه‌شناسی درام پست‌مدرن، همه و همه روش‌هایی بوده‌اند برای رسیدن به راهی که تأثیرگذاری درام بر مخاطب مورد شناخت و تحلیل قرار گیرد.

یافتن درام در دلِ درام مبحث جدیدی نیست و تاکنون مطالب بسیاری درباره کنش دراماتیک در هنرهای دَراماتیک اعم از تئاتر، سینما، برنامه‌های تلویزیونی و بسیاری حوزه‌های

www.SID.ir

Archive of SID

دیگر درام نوشته شده است. «از آن گذشته، در سال‌های اخیر در زمینه تحلیل درام و شیوه تأثیرگذاری و معنارسانی آن، اندیشه‌های تازه و مهمی بروز یافته است. این نگرش نشانه‌شناسی (Semiology) در بنیاد بسیار ساده و کاربردی است زیرا چگونگی کارکرد هر چیز را جویا می‌شود و تلاش دارد با بررسی نشانه‌هایی که برای به دست آوردن تأثیر دلخواه به‌کار رفته‌اند، پاسخ‌های بسیار واقع‌بینانه و عملی بیابد» (اسلین، ۱۳۸۲ :۱). این سخنان *اسلین*[۲] نزدیک به ۴۰ سال پیش، ابتدای مسیر خوانش دراماتیک در هنرهای دراماتیک نبوده است، بلکه راهیست که پس از قرن‌ها ادامه پیدا کرده و فقط کمی نظام‌مندتر و روش‌دارتر شده است. «نخستین بار که به منابعی درباره نشانه‌شناسی و علم نشانه‌های تئاتر و فیلم برخوردم، احساسم همچون مسیو ژوردن در کتاب مولیر[۳] بود که تازه دریافته بود همه عمرش به نثر سخن می‌گفته و این موضوع مایه شگفتی‌اش شده بود» (اسلین،۱۳۸۲ :۱). این روند، برای نظام‌مندکردن شیوه‌های مختلف در تحلیل درام و اجرای دراماتیک، سال‌های پرتلاطمی داشته و هنوز هم عدم قطعیتی پرشور دارد و هنوز بحث داغی پیرامون چگونگی انجام این تحلیل‌ها در جریان است.

جای تعجب نیست که حتی مارتین اسلین که از نسبت دادن درام تنها به تئاتر صحنه‌ای شاکی است، زمان برگزیدن مظاهری که امکان وجود درام در آن‌ها وجود دارد، فقط به هنرهای دراماتیک و یا روایی اشاره می‌کند و نامی از هنرهای غیردراماتیک و دوبعدی نمی‌برد: «... ولی امروزه نمایش دراماتیک به شیوه‌های متعدد در دسترس تماشاگران قرارمی‌گیرد: سینما، تلویزیون، نوار ویدئو، رادیو، نوار کاست» (اسلین،۱۳۸۲ :۵).

به‌طورقطع وجود درام و کنش تنها به تئاتر، تلویزیون و سینما محدود نمی‌شود زیرا که درام ماهیت خودش را از زندگی گرفته و به این حوزه‌ها راه یافته است. «به‌طور مثال می‌توان نمایش را همان تجلی غریزه‌ی بازی دانست: کودکانی که نقش پدر و مادر و یا سرخپوست و کابوی را بازی می‌کنند به یک تعبیر، در کار بداهه‌سازی دراماتیک هستند» (اسلین،۱۳۶۱ :۸).

از اندک نوشته‌های پیرامون کنش دراماتیک در هنرهای دوبعدی می‌توان به پایان‌نامه «بررسی کنش دراماتیک در تصاویر عکاسی (با نگاهی به آثار رابرت کاپا)» نوشته «الهام محمدنژاد» اشاره کرد که البته این نمونه از خوانش دراماتیک از هنر دوبعدی، تناقض چندانی با نظریه افراطی جست‌وجوی درام در هنرهای دراماتیک ندارد، زیرا نخست عکاسی رابطه تنگاتنگی با سینما به عنوان یک هنر دراماتیک دارد، دوم اینکه رابرت کاپا متعلق به نسلی از عکاسان است که با شناخت از سینما و حوزه درام دست به عکاسی زدند و این آگاهی، نوعی درام مصنوعی را در آثارش ایجاد کرده است، سوم آنکه عکاسی نسبت به دیگر حوزه‌های هنرهای دوبعدی کمتر وارد فضای انتزاعی شده است و خوانش درام در دل انتزاع، کاری به مراتب دشوارتر است. مشکل خوانش دراماتیک در هنرهای دوبعدی محدود به تحقیقات داخلی نبوده و مطالبی که به این حوزه پرداخته‌اند به‌طور کل اندک و ناچیز و جسته و گریخته‌اند.

بررسی نشانه‌شناسانه اجرای تئاتری و پوستر

در راه پیشبرد اهداف این پژوهش از نظریه نشانه‌شناسی لایه‌ای و آنچه ما را به سمتش سوق می‌دهد، یعنی نشانه‌شناسی کاربردی برای تحلیل نشانه‌های تصویری و نشانه‌های تئاتری بهره برده شده است.

نشانه‌شناسی لایه‌ای رویکردی تئوریک در تحلیل متن است که می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری حوزه مطالعاتی جدیدی به نام نشانه‌شناسی کاربردی باشد، «نشانه‌شناسی کاربردی

www.SID.ir

Archive of SID

به بررسی و تحلیل متن به مفهوم گسترده‌ی آن و در دل شبکه‌ای از لایه‌های دخیل می‌پردازد» (سجودی، ۱۳۸۲: ۲۳). در حقیقت هدف نشانه‌شناسی لایه‌ای، گسترش دامنه‌ی مطالعات نشانه‌شناختی و فراهم‌کردن ابزارهای تحلیلی و نظریه بنیاد در تحلیل متن است. این نظریه برخی از مفاهیم پیش از خود را مورد بازبینی قرار داده است. به عبارتی می‌توان گفت رویکرد این نظریه رویکردی پساسوسوری است که با تکیه‌گاه مفاهیمی مانند: نشانه به مثابه متن، نشانه‌داری، بافت، بافت‌سازی، بافت‌زدایی، ساختار سلسله مراتبی و... سعی در تحلیل متون به‌مثابه‌ی نشانه دارد.

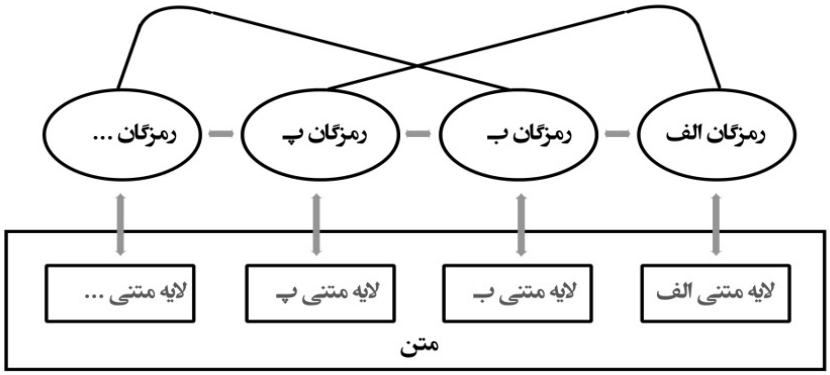

شکل ۱: رابطه میان لایه‌های مختلف متن و رمزگان‌های متعدد آن (سجودی،۱۳۸۲:ص۱۵۷)

نشانه‌شناسی در درام بیشتر به بررسی نشانه‌ها در متن و اجرای تئاتر پرداخته و کمتر وارد بررسی نشانه‌های دراماتیک در نظام‌های دیگر شده است. اما شناخت نسبی ما از همین مباحث می‌تواند راهگشای ما در بررسی درام در خارج از دنیای متن و اجرای تئاتری باشد. دنیای نشانه‌شناسی درام، تاریخ پرفرازونشیبی پشت سر گذاشته و مباحث پیچیده‌ای در این دوره‌ها مورد بررسی قرارگرفته‌است. «درحالی‌که کارهای اولیه نشانه‌شناسی مکتب پراگ در مورد تئاتر بیشتر بر شناخت نشانه‌ها و نه بر طبقه‌بندی آن‌ها در چهارچوب اجرا متمرکز شده بود، رویکردهای نشانه‌شناختی به تئاتر در نیمه دوم قرن بیستم بر پرهیب‌سازی (طرح‌سازی) دستاوردهای اولیه آن‌ها تمرکز یافته است» (آستن و ساونا، ۱۳۸۶ :۲۱).

در پوستر ما با چند مورد به‌طور هم‌زمان و هم عرض طرف هستیم. به‌طور مثال «نوشتار» در پوستر علاوه‌بر اینکه یک نشانه زبانی است درعین‌حال می‌تواند یک نشانه گرافیکی و تصویری باشد و علاوه‌بر دلالت در سطوح معنا در زبان، بدون درنظر گرفتن این معنا، باید از نظر سطوح دلالت در ترکیب، رنگ و دیگر مباحث تجسمی نیز بررسی شود.

به این نکته باید توجه کرد که برخلاف تصور عموم، زبان بصری یک‌زبان جهانی و همه فهم نیست، بلکه درک آن در هر فرهنگ و جامعه‌ای متفاوت است. در نشانه‌شناسی تصویری، عناصری چون مرکز یا حاشیه، بالا یا پایین قرار بگیرند تأثیری را در مخاطب ایجاد می‌کنند که در هر فرهنگ و تاریخی، معانی متفاوتی دارد.

«نشانه‌شناسی در مفهومی که *رولان بارت*[۴] (۸۰ـ۱۹۱۵)، فرهنگ‌شناس فرانسوی درنظر داشته است، برخلاف ساخت‌گرایی قدیم به فقدان ساختاری کلی در پس نشانه‌ها اشاره دارد. موضوع نشانه‌شناسی بررسی شیوه‌های تولید نظام نشانه‌های معنابخش است» (بشیریه،

www.SID.ir

Archive of SID

.(۷۷: ۱۳۷۹

بارت براساس فرضیه‌های برونر[۵] و پیاژه[۶] ـ که در آن هیچ نوع ادراکی بدون مقوله‌بندی آنی و بی‌واسطه ممکن نیست ـ نتیجه می‌گیرد که عکس همان لحظه‌ای که ادراک می‌شود، صورت زبانی می‌یابد یا به‌عبارتی‌دیگر، عکس فقط به شکلی زبانی ادراک می‌شود. از این منظر تصویر بی‌درنگ به‌واسطه‌ی یک فرازبان درونی ـ که همان زبان است ـ دریافت می‌شود. از نظر بارت تصویر، وجود اجتماعی نخواهد داشت مگر آنکه در لایه‌ی اول معنای ضمنی، در چارچوب مقولات زبانی جای گیرد (بارت، ۱۳۸۹ : ۲۸ـ۲۶).

در رابطه با تصاویر انتزاعی از قبیل نمودارها، به‌راحتی می‌توان عناصر تشکیل‌دهنده را مشخص نمود. مدل معروف ارتباطی شنون و ویور که در کتاب «خواندن تصویر»[۷] به آن اشاره شده است از چند باکس و فلش تشکیل‌گردیده‌است. باکس‌ها نشان‌دهنده روند در حال طی شدن است. به شکل زبانی، باکس‌ها اسامی و فلش‌ها افعال و ترکیب آن‌ها تشکیل جمله می‌دهد. به عقیده نگارنده نمودار زیر می‌تواند به‌راحتی مدل ارتباطی شنون و ویور را نشان‌دهد.

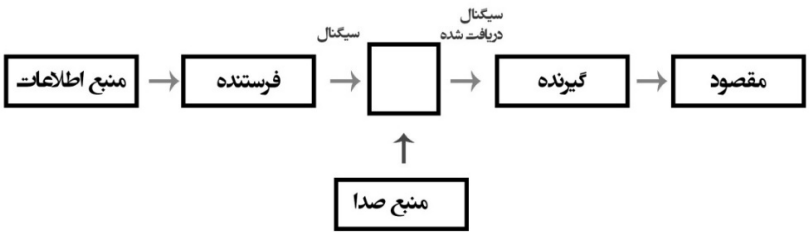

شکل ۲: مدل ارتباطی شنون و ویور (نگارنده)

پوستر به‌عنوان متن، اجرای تئاتری به‌عنوان متن

این نکته را باید مدنظر داشت که در این تحلیل‌ها، پوستر به‌عنوان متن اصلی مورد بررسی قرارمی‌گیرد و سعی در یافتن کنش، طرح، تم، انگاره و شخصیت (جوهره‌ی نمایش) در درون متن پوستر است، اما در برخی تحلیل‌ها، بخشی از اجرای تئاتری به‌عنوان متنی دیگر تحلیل شده تا با متن پوستر به‌صورت بینامتنی مورد تحلیل قرارمی‌گیرد. به‌عبارت‌دیگر، آنالیز در این تحلیل‌ها به‌صورت دو لایه (درون متنی و بینامتنی) انجام می‌گیرد و از آنجا که متن اجرای تئاتری در اولویت قرار ندارد، کمتر به اجراها (به‌صورت مستقل) خواهیم پرداخت.

اگر بخواهیم طبق عادت نشانه‌شناسان، نموداری برای این خوانش و نشانه‌شناسی لایه‌ای طراحی کنیم، شکل زیر مطلوب نگارنده است:

تحلیل‌گر در این نمونه تحلیل، به‌عنوان حائلی که بین پوستر و اجرای تئاتری قرارگرفته‌است عمل می‌کند و سعی دارد رابطه‌ای منطقی میان عناصر و لایه‌های پوستر با عناصر و لایه‌های اجرای تئاتر پیدا کند و آن‌ها را با استدلال‌های قیاسی و استقرایی مورد تحلیل قراردهد. در حوزه مطالعات و تحقیقات هنری و بررسی پدیده‌ای مانند پوستر و هنرهای نمایشی که منشأ انسانی دارند، تکیه بر روش‌های کمی (که در علوم طبیعی و محض توجیه‌پذیر است) ممکن نیست، زیرا برای رسیدن به تحلیل‌های دقیق و جامع از ماهیت ویژگی پدیده‌های مورد بحث

www.SID.ir

Archive of SID

این بخش، نگارنده از دو پارامتر مهم در تجزیه‌وتحلیل داده‌ها استفاده کرده است:

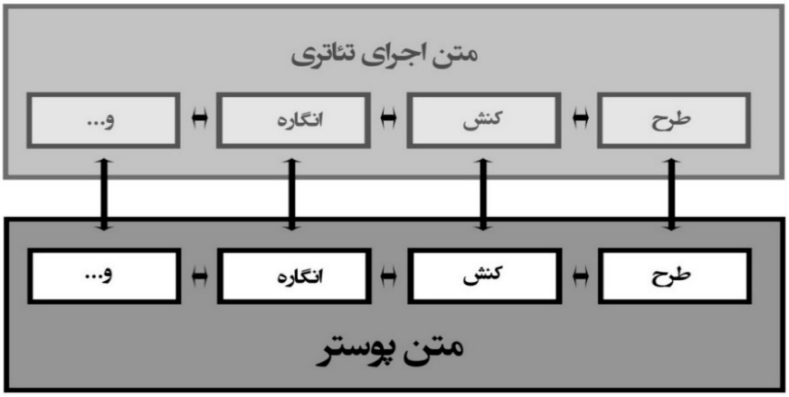

شکل ۳: الگوی تحلیل دراماتیک پوستر تئاتر (نگارنده)

۱ـ تجزیه‌وتحلیل ملایم[۸] که شامل تجزیه‌وتحلیل ساختاری است.
۲ـ تجزیه و تحلیل گرم[۹] که در حقیقت با نوعی همدلی و احساس یگانگی همراه است که شامل تفسیر و تعبیر و استدلال‌های منطقی و عقلانی از اطلاعات مورد استفاده است.

گذشته از این موارد و به عبارتی ساده‌تر در تحلیل درون متنی یک پوستر تئاتر، باید به دلالت دال‌های تصویری آن پوستر بر یک مدلول دراماتیک نیز دقت کرد:

ـ دلالت رنگ‌ها و کنتراست رنگ‌ها بر یک عنصر دراماتیک
ـ دلالت عناصر موجود در پوستر بر یک مدلول دراماتیک
ـ دلالت تیرگی و روشنی‌های موجود در پوستر بر یک نشانه یا عنصر دراماتیک
ـ دلالت ریتم، وزن و... در پوستر بر اجرا
ـ دلالت شباهت‌های بصری یک عنصر بر یک عنصر دیگر در پوستر، بر شباهت‌های معنایی درون اجرا
ـ و... .

با توجه به مباحث مطرح شده اکنون تصویر روشنی از مسیری که قصد گام نهادن بر آن را داریم برای ما ایجاد شده‌است، که می‌تواند به آسان شدن مراحل تحلیل آثار کمک کند.

www.SID.ir

Archive of SID

بررسی کنش دراماتیک و انتقال جوهره نمایش در چند پوستر تئاتر از میشل باتوری

میشل باتوری در ۲۵ اوت ۱۹۵۹ در شهر لودز (لهستان) متولد شد. تحصیلات خود را در دانشکده هنرهای زیبای شهر لودز به پایان رساند. دوران کودکی او در خیابان‌های شهر «لودز» همراه با پوسترهای توماشفسکی، سی یسلوویچ[۱۰] و لنیکا سپری شد. نگاه سوررئالیستی که امروزه در پوسترهای باتوری حضور دارد، ریشه‌اش در خاطرات کودکی او قابل ردیابی است.

وی در مدرسه هنرهای تجسمی این شهر به تحصیل مشغول شد و در طراحی پوستر متخصص شد. در آن زمان طراحی پوستر در این کشور به لحاظ شرایط اقتصادی و نبود بازار هنری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بود و هنرمندان بسیاری به بازار پر سفارش این قلمرو فرهنگی نزدیک می‌شدند.

میشل باتوری از سال ۱۹۸۷ به کشور فرانسه مهاجرت کرد و به‌محض ورود در بسیاری از آژانس‌های تبلیغاتی مشغول به فعالیت شد. وی در آنجا زمینه‌ی‌کاری خود را در خصوص چاپ و علائم تصویری توسعه داد. سبک منحصربه‌فرد، دقت بسیار زیاد در انجام مراحل عکاسی، نورپردازی و مونتاژ به‌سرعت وی را در پاریس به شهرت رساند.

باتوری این توانایی را دارد که از اشیا دور و برش، بهترین کارکرد ممکن را در جهت انتقال معانی بگیرد؛ یک برگ، طناب، جالباسی، کبریت، بالش، شمع، مداد و... همه را به خدمت می‌گیرد. خود او می‌گوید وقتی‌که می‌خواهد پوستری طراحی کند، ابتدا کیلومترها پیاده‌روی می‌کند و سپس به یک مغازه ابزارفروشی یا خواربارفروشی می‌رود و چون پوستر تئاتر طراحی می‌کند، به همه این اشیا وزن دراماتیک زیبایی می‌بخشد. پوسترهای باتوری، اجرای فوق‌العاده‌ای دارند. عکاسی دقیق و مونتاژ تصاویر که مشخص است با وسواس صورت می‌گیرد. تکلیفش با نوشته‌ها مشخص است، تصاویر ورودی آثار او هستند و اطلاعات در خدمت تصویر هستند.

اهمیت پوسترهای تئاتر باتوری، سوای شیوه طراحی گویا و دراماتیک وی، مربوط به تعدد آثارش برای تئاتر و رابطه نزدیک وی با تئاتر اروپا، به‌ویژه فرانسه است. در طول ۱۲سال گذشته، حدود ۲۰۰ پوستر تئاتر برای مراکز تئاتر فرانسه طراحی کرده است. یعنی به‌طور میانگین هر ۱۴ روز یک پوستر. برای پاریسی‌ها، دیدن آثار باتوری تبدیل به یک عادت پیش از تئاتر دیدن شده است.

از آنجایی‌که مبنای این تحلیل، بر پوسترهای تئاتر متمرکز است، آثار دیگر این هنرمند در حوزه‌های دیگر را مورد تحلیل قرار نمی‌گیرد و نمونه‌هایی که در این بخش آمده است مقدمه‌ای است برای شناخت سبک، تکنیک و دیگر ویژگی‌های آثار این هنرمند. از میان انبوه آثار میشل باتوری برای تئاتر، تعداد ۶ اثر بر مبنای میزان موفقیت اجراهای آثار و همچنین روشن بودن رابطه میان پوستر و اجرا و البته قابلیت استفاده از آن‌ها براساس حق مولف انتخاب شده‌اند. درواقع در انتخاب این پوسترها از میان حدود ۳۱ پوستر قابل دسترس از این هنرمند، رتبه اجراهای مرتبط با این آثار در مجله وست‌اند[۱۱] که هر ساله آثار تئاتری را از جنبه‌های مختلف از جمله طراحی پوستر معرفی و رده‌بندی می‌کند بررسی شده و آثاری که بیشترین امتیاز را از کارشناسان و منتقدان این مجله دریافت کرده‌اند مورد تحلیل و آنالیز قرارگرفته‌اند.

www.SID.ir

Archive of SID

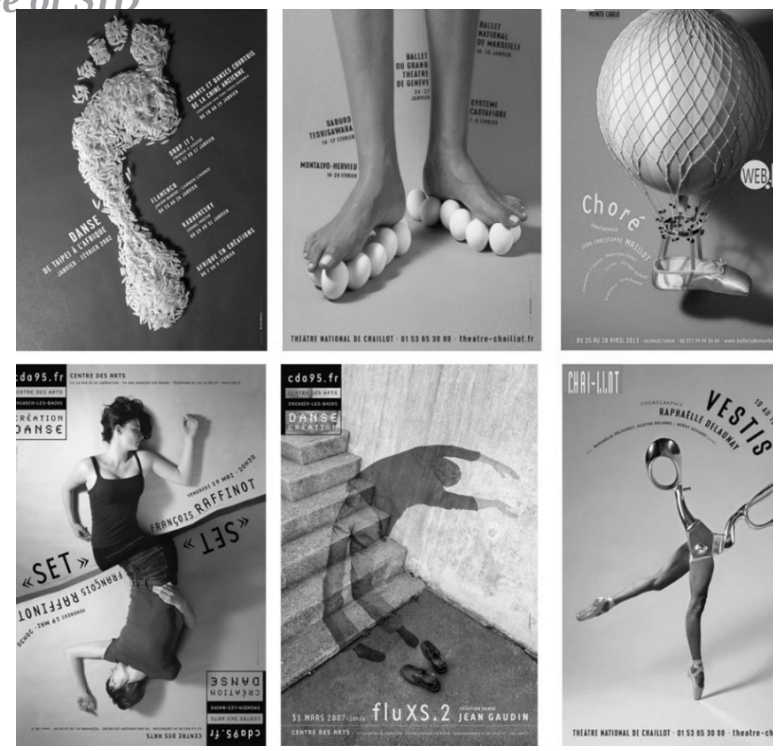

تصویر شماره ۱: چند پوستر برای فستیوال‌های رقص از باتوری

(http://www.michalbatory.com)

تصویر شماره ۲: پوستر نمایش شب هل وِرا به کارگردانی اینگمار ویلکیست[۱۲]

بررسی کنش دراماتیک و انتقال جوهره درونی نمایش در پوسترهای تئاتر میشل باتوری با رویکرد نشانه‌شناسانه

www.SID.ir

Archive of SID

در این پوستر دالِ قاشق و چنگال شکسته، به چند مدلولِ دراماتیک و مربوط به اجرا دلالت دارد. داستان این نمایش در سال ۱۹۳۶ اتفاق می‌افتد. یک مردِ معلول در داخل آشپزخانه‌اش در حال تهیه شام است و هم‌زمان سربازان نازی در خیابان مشغول رژه رفتن هستند. درواقع این سربازان تهدیدی برای مرد معلول به‌حساب می‌آیند زیرا که نازی‌ها اعتقاد داشتند معلولین را باید به دلیل ناکارآمدی‌شان از بین برد. صحنه این نمایش یک آشپزخانه را نشان می‌داد. باتوری هم برای اینکه سه جنبه معلولیت، نازیسم و آشپزخانه را به تصویر بکشد یک صلیب شکسته را به‌وسیله قاشق و چنگال کج شده ساخته و بر روی پارچه‌ی رومیزی از آن عکاسی کرد. این پوستر نمونه خوبی است از یک عنصر تصویر که به‌راحتی اطلاعات بسیاری از مضمون، تم، شاید داستان و شخصیت‌های نمایش به ما می‌دهد.

در این پوستر رنگ‌ها بسیار محدود هستند. زمینه‌ی سفید با طرح و بافتی نه‌چندان چشم‌ربا و قاشق و چنگالی از فولاد ضدزنگ که حتی می‌تواند ارتش فولادین هیتلر را نیز به یاد بیاورد. نوشته‌ها استوارند و اگر با دقت به آن‌ها بنگریم، می‌بینیم که بی‌شباهت به جای گلوله نیستند. اگر با چنین قاشق و چنگالی بتوان شکم را سیر کرد، با نیروهای بزرگ و متشابه هم می‌توان کارهای بسیار بزرگی انجام داد.

اطلاعاتی که به سادگی از این پوستر، بدون دیدن اجرا می‌توان به دست آورد، کم از دیدن یک صحنه و یک اپیزود از اجرای اثر نیست. درواقع می‌توان این‌گونه بیان‌کرد که گویا یک دانش نشانه‌شناسانه ذاتی، طراح را به این سمت‌وسو کشانده است که پوستری طراحی کند که تنها در چهارچوب نظام رمزگانی این اجرا قرار بگیرد و مختص همین تم، موضوع، انگاره و داستان باشد.

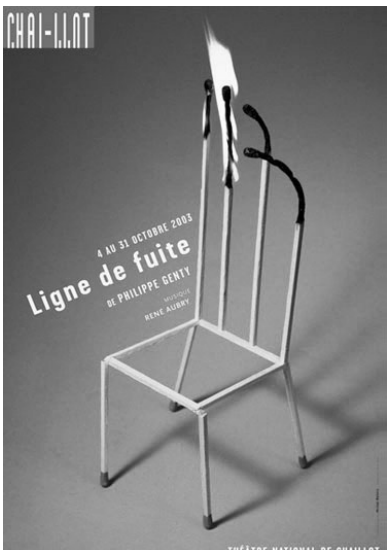

تصویر شماره ۳: پوستر نمایش خط پرواز[۱۳] به کارگردانی فیلیپه ژنتی[۱۴]

مضمون این نمایش شکنندگی و آسیب‌پذیری است. در طراحی صحنه‌ی نمایش از مواد کاغذی استفاده شده‌است و یک صندلی در مرکز صحنه قراردارد که طراح از آن برای پوستر استفاده‌کرده‌است. با چسباندن چند کبریت به یکدیگر یک صندلی ساخته شده که حس

www.SID.ir

Archive of SID

شکنندگی و آسیب‌پذیری را منتقل می‌کند. رنگ آبی زمینه پوستر، حس سرد بودن فضای نمایش را تشدید می‌کند.

نکته دیگر اینکه شعله‌های آتش در حال سوختن هستند و این عمل در زمان حال جریان دارد که به جنبه درام (که در زمان حال اتفاق می‌افتد) افزوده است. درواقع با دیدن این پوستر به‌صورت ناخودآگاه حس دیدن کنش دراماتیک و عمل در حال وقوع مانند یک اجرای دراماتیک در ما زنده می‌شود.

نام نمایش یک نام تمثیلی است، یعنی ربط مستقیم به تم موضوع نمایش ندارد. عنصر صندلی در این پوستر به تعبیر «احساس اطمینان روبه‌زوال»، که انگاره و موضوع اصلی نمایش است، کمک بسیار کرده است. صندلی باید تکیه‌گاه استواری باشد که در این نمایش و پوسترش این‌گونه نیست.

تصویر شماره ۳: چند عکس از اجرای خط پرواز به کارگردانی فیلیپه ژنتی

(http://www.philippegenty.com)

تصویر شماره ۴: پوستر نمایش مده آ به کارگردانی دبورا وارنر[۱۵]

در نمایش مده آ داستان زنی روایت می‌شود که فرزندان خود را می‌کشد، در این نمایش طراحی صحنه بسیار مدرن بود. برای پوستر، از یک لباس‌خواب زنانه استفاده شده‌است؛

www.SID.ir

Archive of SID

قسمت قلب لباس پاره‌شده و غرق در خون است. تصویر، معانی را به‌سرعت منتقل می‌کند و چیزی که در این پوستر گم شده است، سرمنشأ عشق آدمی یا قلب است.

عناصر نوشتاری همگی چشم را به سمت قلب مدهآ هدایت می‌کنند و شاید به تعبیری دیگر، نوشتار از درون این قلب بیرون ریخته‌اند. یک لباس‌خواب سفید که در درون جارختی آویزان است، چیزی که هر روز آن را می‌توان دید، همان‌طورکه مادری را که فرزند و همسرش را دوست دارد هر روز می‌توان دید. اما یک لباس خون‌آلود در جارختی، همان مادری است که فرزندانش را می‌کشد و ما را متحیر می‌کند. زمینه‌ی تصویر خنثی است و توجه را روی پیراهن خون‌آلود نگه می‌دارد. نکته دیگر اینکه کسی که اجرای وارنر از مدهآ را دیده باشد، به‌محض دیدن این پوستر به یاد همان اجرای ساده و کم پیرایه می‌افتد.

تصویر شماره ۵: یک عکس از اجرای مدهآ با کارگردانی دبورا وارنر

(http://www.theguardian.com)

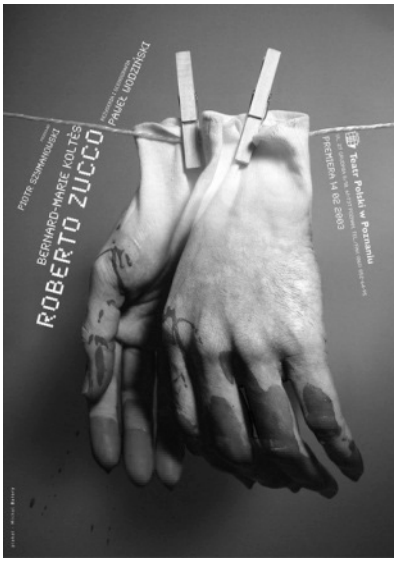

تصویر شماره ۶: پوستر نمایش روبرتو زوکو به نویسندگی برنارد ماری کلتس و کارگردانی پاول وودزینسکی

www.SID.ir

Archive of SID

این نمایش زندگی‌نامه روبرتو زوکو قاتل سریالی اهل ایتالیا است که در ۱۹ سالگی چون پدرش ماشینش را به او قرض نداد، او را به همراه مادرش کشت و پس از چند قتل دیگر و چند ماجرای فرار و دستگیری، درنهایت خودکشی کرد. در دنیای سیاه این نمایش، روبرتو یک قهرمان است مانند قهرمان بوکس یا کشتی کج در آمریکا، درنده خوست و آدم می‌کشد و دیوانگی‌اش ما را به جنون وا می‌دارد. زوکو شخصیت اصلی است. باید با او همراه شد، حتی اگر با معیارهای ما سازگاری نداشته‌باشد. نوشتار پوستر ساده و محدود هستند و جهت قرارگرفتنشان مشابه دستان خون‌آلود است.

زمینه خاکستری کار کمی سایه در اطراف دارد، اما باز قضاوت نمی‌کند. در این پوستر دستان خون‌آلود زوکو شسته شده و روی بند رخت هستند. اگر این دست‌ها شسته شده‌اند و منتظر خشک شدن هستند، پس چرا هنوز خون بسیار دارند؟ آیا زمان دیدن این نمایش زوکو بخشیده شده یا کارش تحسین می‌شود؟ درواقع سؤال‌هایی که درباره گناهکار بودن یا بی‌گناهی روبرتو در این پوستر مطرح می‌شوند، همگی سؤال‌هایی هستند که در اجرا نیز مطرح می‌شوند.

تصویر شماره ۷: چند عکس از اجرای روبرتو زوکو (lp.rtaet-e.www//:ptth)

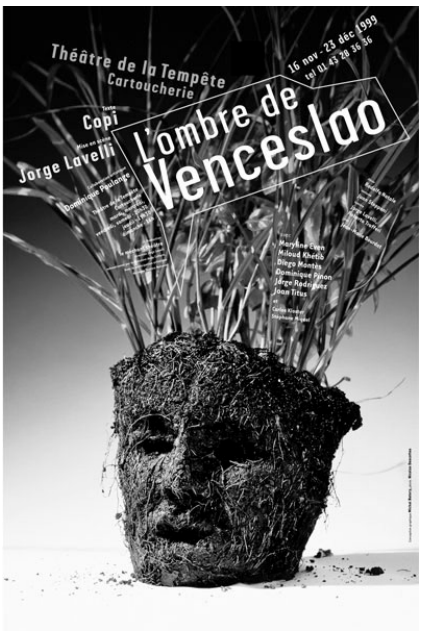

تصویر شماره ۸: پوستر نمایش سایه‌ی ونچسلاو

www.SID.ir

Archive of SID

این نمایش براساس یک نوشته از کاپی[۱۶] است و درباره شخصیتی است که مرده ولی به دلیل کارهایش در طول زندگی همچنان حضور دارد. بنابراین باتوری صورت این شخصیت را به‌وسیله گل قالب‌ریزی کرده و سرتاسر صورت را به‌وسیله‌ی ریشه گیاه پوشانده است و سعی‌کرده حالت شبح‌گونه‌ای را در چهره آن نشان دهد. سبز بودن گیاهان هم نشان از ماندگاری شخصیت دارد.

عناصر تصویری در این پوستر شبیه گیاهانی هستند که از گلدان بیرون کشیده شده و شکل گلدان را به خود گرفته‌اند و این مورد مشابه آن چیزی است که در نمایش اتفاق می‌افتد یعنی بیرون کشیده شدن شخصیت مرد مرده‌ی درون نمایشنامه از گور.

این نمایش ترکیبی است از طنز، عرفان و تاریکی و در این پوستر می‌توان پارادوکسی را دید که در نمایش با آن مواجه می‌شویم، تناقض میان نیمه‌ی بالایی و سر سبز تصویر با نیمه‌ی پایینی و شبح‌گونه‌ی پوستر که در نمایش به‌صورت برزخی میان مرگ و زندگی و یا بهشت و جهنم وجود دارد. پارادوکس دیگر در زمینه‌ی پوستر است که برعکس گیاه و خاک، در پایین روشن و در بالا تیره‌تر است. نوشتار در این پوستر نسبت به دیگر آثار باتوری تنوع رنگ بیشتری دارند و در تعامل با حالت گیاهان، شوری دوچندان به قسمت بالایی پوستر بخشیده‌اند.

در این پوستر دوباره می‌بینیم که دال‌های تصویری که به‌صورت دراماتیک ایجاد شده‌اند به طرز قابل‌تأملی به مدلول‌هایی در اجرا دلالت می‌کنند و می‌توانند سؤال‌های فراوانی درباره اتفاقات نهفته در اجرا ایجاد کنند که تنها با دیدن نمایش می‌توان به آن‌ها پاسخ گفت.

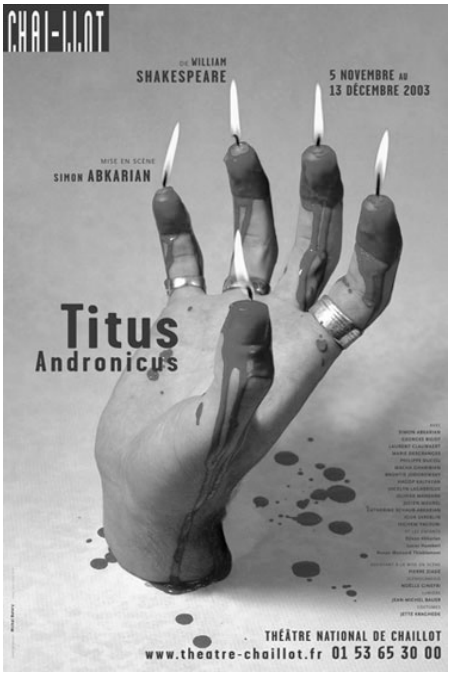

تصویر شماره ۹: پوستر تیتوس آندرینیکوس شکسپیر به کارگردانی سیمون آبکاریان[۱۷]

www.SID.ir

Archive of SID

داستان تیتوس آندرینیکوس بر همه آشناست. دستان خون‌آلودی که در این پوستر است بدن شک دستان تیتوس، پدری است که فرزندانش را در جنگ از دست داده و عزادار است بااین‌وجود با مادری که به همین درد دچار است همدلی نمی‌کند و فرزند مادر را قربانی می‌کند، غافل از اینکه آن مادر به کین‌خواهی خواهد آمد و دختر دردانه‌ی تیتوس، تقاص کار پدر را می‌دهد.

دستان تیتوس در این پوستر «عزاداران درنده خو» هستند. همان چیزی که به نوعی در سرتاسر نمایشنامه شکسپیر دیده می‌شود. صحنه‌ی اجرای این نمایش یک صحنه مدرن و کم پیرایه بود. به نوعی تیتوس در این پوستر و در اجرای این اثر، بر زمینه‌ای آرام تنها است. حتی نوشته‌ها هم با رنگ زمینه هماهنگ شده‌اند تا توجه کمتری به خود جلب کنند. خون «لاوینیا» دختر تیتوس که در اجرا، کف صحنه می‌ریخت در پوستر این اثر از دستان پدر بر روی زمین می‌ریزد. برداشت دیگر از عنصر دست در این پوستر اشاره به عزاداری تیتوس در این اجرا دارد که پس از آزار دیدن دخترش، با دست‌هایش قصد آسیب رساندن به خود را دارد، چون خودش را مقصر می‌داند.

تصویر شماره ۱۰: عکس از اجرای اثر (http://photosdespectacles.free.fr)

www.SID.ir

Archive of SID

جدول ۱: دال‌ها، دلالت‌ها و مدلول‌های موجود در پوسترهای تئاتر میشل باتوری با رویکرد نشانه‌شناسانه

ش	دال‌های تصویری موجود در پوستر	تصویرهای ساخته شده در ذهن	مدلول موجود در اجرا	نام اثر
۱	قاشق و چنگال فولاد ضدزنگ	غذا، غذاخوردن، رستوران	حوادث در آشپزخانه اتفاق‌می‌افتند. قدرت مخرب و پولادین	شب هل‌ورا
	صلیب شکسته	حزب نازی آلمان	حوادث در سال ۱۹۳۶ اتفاق افتاده و سربازان نازی در حال رژه رفتن هستند. شخصیت اصلی نمایش معلول است.	
	فونت نوشتاری شبیه جای گلوله	جنگ، کشتار	فضای سنگین سلطه نظامی در کل اثر وجود دارد.	
	دستمال سفره	غذا خوردن، تمیزی	پاکیزگی فضای موجود ماندگار نیست.	
۲	صندلی در حال سوختن	تکیه‌گاهی در حال نابودی و غیرقابل اطمینان	احساس اطمینان رو به زوال	خط پرواز
	رنگ آبی زمینه	فضایی خنثی و بدون پویایی	فضای سردی که در طول اجرا موجود است.	
	شعله‌های آتش	دیدن اتفاقی شوم در لحظه وقوع	چندین آسیب در طول نمایش تفکر ما را مشوش و پریشان می‌سازد.	
۳	لباس خواب زنانه	زنانگی، مادرانگی	شخصیت اصلی نمایش یک همسر و یک مادر است.	مدهآ
	پاره شدن و خون‌آلودگی قسمت قلب	بی‌مهری و خشونت	شخصیت اصلی با قساوت فرزندان خود را می‌کشد.	
	لباسی غیرعادی روی چوب لباسی	عملی شوکه‌کننده از افرادی عادی	مادری که باید فرزاندانش را دوست داشته‌باشد، آن‌ها را می‌کشد.	
۴	دستانی شبیه دستکش خون‌آلود	قهرمانی درنده خو	قهرمان داستان که ما را همراه می‌کند یک قاتل سریالی است.	روبرتو زوکو
	دستانی روی بند رخت اما کثیف	بخشیده‌نشدن برخی اشتباهات	قهرمان داستان در حال فرار از گناهان گذاشته است اما گویا این امکان وجود ندارد.	
۵	ریشه گیاه بیرون کشیده شده از گلدان	بیرون آمدن از جهان زیرین	قهرمان نمایش مرده اما همچنان به زندگی ادامه می‌دهد.	سایه‌ی ونچسلاو
	پارادوکس زمینه و تصویر اصلی در بالا و پایین	تناقض	برزخ میان مرگ و زندگی	
	چهره‌ای در حال استیصال	ناتوانی	عدم امکان تغییر گذشته	
۶	حالت ملتمسانه دستان	استیصال	ناتوانی تیتوس در تصحیح اشباهاتش	تیتوس آندرینیکوس
	دستان خودآلود اما با شمع‌های روشن در نوک انگشتان	عزاداری درنده‌خو	تیتوس با اینکه خود داغدار است اما حاضر به بخشش گناه دیگران نیست.	

www.SID.ir

Archive of SID

نتیجه‌گیری

با توجه به مسائل مطرح شده، می‌توان به این نتیجه رسید که پوستر تئاتر، باید به‌عنوان بخشی از یک اجرای دراماتیک مدنظر قرارگرفته شود و از همین روی باید ویژگی‌های یک عنصر دراماتیک را داشته‌باشد و در خوانش آن نیز باید به اصل دراماتیک بودن توجه داشته‌باشیم. معمول‌ترین راه برای طراحی یک پوستر دراماتیک انتقال جوهره‌ی درونی نمایش (اعم از طرح، تم، موضوع، انگاره و...) از طریق کنش دراماتیک است.

کنش دراماتیک در پوستر تئاتر به‌راحتی قابل‌انتقال است و آثار طراحی شده توسط میشل باتوری، هنرمند لهستانی گواه خوبی بر این مدعا است. وی توانسته با ترکیب چند عنصر ساده که کنش را در آثارش ایجاد کرده است، اطلاعاتی از جوهره‌ی درونی درام به مخاطب انتقال دهد.

در این پژوهش برای بررسی میزان موفقیت آثار باتوری در انتقال تم، موضوع و جوهره درونی نمایش از این الگو استفاده شده است: در مرحله اول این سوال مطرح می‌شود که مجموع عناصر موجود در پوستر اعم از تصاویر، رنگ‌ها، نوشته‌ها و... چه موضوعات و سوالاتی را در ذهن بیننده ایجاد می‌کنند؟ و در مرحله دوم با بررسی اجرا به رابطه‌ی این موضوعات و پرسش‌ها با تم، موضوع و جوهره درونی اثر پرداخته شده است.

برای پاسخ به سوال اصلی این پژوهش می‌توان این‌گونه بیان کرد که ایجاد کنش دراماتیک و انتقال جوهره‌ی درونی نمایش در پوستر از چند طریق ممکن است که عنصر مشترک همه‌ی آن‌ها «دلالت یک دال تصویری در پوستر به یک مدلول دراماتیک در اجرای تئاتری» است:

- دلالت رنگ‌ها و کنتراست رنگ‌ها بر یک عنصر دراماتیک
- دلالت عناصر موجود در پوستر بر یک مدلول دراماتیک
- دلالت تیرگی و روشنی‌های موجود در پوستر بر یک نشانه یا عنصر دراماتیک
- دلالت ریتم، وزن و... در پوستر بر اجرا
- دلالت شباهت‌های بصری یک عنصر بر یک عنصر دیگر در پوستر، بر شباهت‌های معنایی درون اجرا
- و... .

انتقال این‌گونه اطلاعات به مخاطب، حس کنجکاوی را در وی تشدید کرده و مخاطب را مشتاق می‌کند تا از دیگر عناصر و جزئیات درام نیز سردربیاورد و این امر می‌تواند اهمیت شایانی در رونق هنر تئاتر داشته‌باشد. درواقع کار عمده باتوری در طراحی پوسترهای دراماتیک ایجاد سؤال‌هایی درباره دال‌های تصویری موجود در پوستر است که چاره‌ای برای مخاطب نمی‌گذارد مگر اینکه با دیدن اجرای اثر حس کنجکاوی خود را فرونشاند.

درواقع می‌توان این‌گونه پیشنهاد کرد که طراحان گرافیک برای خلق یک پوستر تئاتر مناسب، پس از تعیین تم، موضوع و داستان موجود در نمایش، باید به طراحی عناصری بپردازند که همان تم، موضوع و داستان را به صورت تصویری منتقل می‌کند و با بهره‌بردن از این عناصر به ایجاد کنش دراماتیک در آثار خود اهتمام ورزند.

www.SID.ir

Archive of SID

منابع

ـ احمدی، بابک. (۱۳۷۱) **از نشانه‌های تصویری تا متن**، مرکز، تهران
ـ ارسطو. (۱۳۷۷) **هنر شاعری**، فتح‌الله مجتبایی، امیرکبیر، تهران
ـ اکو، امبرتو. (۱۳۸۷) **نشانه‌شناسی**، پیروز ایزدی، نشر ثالث، تهران
ـ الام، کر. (۱۳۸۲) **نشانه‌شناسی تئاتر و درام**، فرزان سجودی، قطره، تهران
ـ آستن، آلن و ساونا، جرج. (۱۳۸۶) **نشانه‌شناسی متن و اجرای تئاتر**، داود زینلو، سوره مهر، تهران
ـ بارت، رولان. (۱۳۸۹) **پیام عکس**، راز گلستانی فرد، مرکز، تهران
ـ بشیریه، حسین. (۱۳۷۹) **نظریه‌های فرهنگ در قرن بیستم**، آینده پویان، تهران
ـ چندلر، دانیل. (۱۳۸۷) **مبانی نشانه‌شناسی**، مهدی پارسا، سوره مهر، تهران
ـ سجودی، فرزان. (۱۳۸۲) **نشانه‌شناسی کاربردی**، نشر قصه، تهران
ـ سیبیاک، تامس آلبرت. (۱۳۹۱) **نشانه‌ها: درآمدی بر نشانه‌شناسی**، محسن نوبخت، نشر علمی، تهران
ـ صفوی، کوروش. (۱۳۷۸) **درآمدی بر معناشناسی**، سوره مهر، تهران
ـ گراهام، آلن. (۱۳۸۰) **بینامتنیت**، پیام یزدانجو، مرکز، تهران
ـ گیرو، پیرو. (۱۳۸۰) **نشانه‌شناسی**، محمد نبوی، آگاه، تهران
ـ یوهانسون، یورگن دنیس و لارسن، اریک سوند. (۱۹۴۶) **نشانه‌شناسی چیست**، سیدعلی میرعمادی، ورجاوند، تهران

- Chandler, D. (2007). **The Basic Semiotics**. London and New York: Rutledge Press.

- Peirce, C. (1931-58). **Collected Writings** (gvols). (C. Hartshorne, P. Weiss, & W. Arthur, Eds.) Cambridge,Ma: Harward university press.

Saussure, F. (1916/1983). **Course in General Linguustics**. (R. Harris, Trans.) London: duckworth.

www.SID.ir

Archive of SID

پی‌نوشت

1- Michal Batory

2-Martin Esslin

۳ـ اشاره به نمایشنامه Le Bourgeois gentilhomme اثر مولیر که شخصیت اصلی آن موسیو ژوردن از آنجا که فرق شعر و نثر را نمی‌دانست، زمانی که می‌فهمد یک عمر به نثر سخن می‌گفته حیران می‌شود و تعجب می‌کند. (نگارنده)

4- Roland Barthes

5- Jerome Bruner

6- Jean Piaget

7- Reading Images

8- Cool

9- Warm

10- Roman Cieślewicz

11- https://www.westendmagazine.com

12- Ingmar Villoist

13- Ligne de fuite

14- Philippe Genty

15- Deborah Warner

۱۶ـ Copi یا Raúl Damonte Botana نویسنده، کارتونیست و نمایشنامه‌نویس آرژانتینی.

17- Simon Abkarian

www.SID.ir